

Working Paper Series 6/10

HVA KINA VIL

Arne Jon Isachsen
CME/BI

Oktober 2010

Centre for Monetary Economics
BI Norwegian School of Management

HVA KINA VIL

Kina vil gjenvinne sin rettmessige plass i det globale bildet, med tilhørende respekt fra andre land. Videre tar Kina mål av seg til å bli et middels velstående land der godene er jevnere fordelt. Fortsatt økonomisk vekst er en forutsetning for at disse to målene kan la seg innfri. Det hele under bibetingelsen at Partiet beholder sitt monopol på makten.

Kineserne kjenner sin historie. Med fravær stabilitet internt kommer barbarene utenfra og tar over alt. For dagens kinesiske ledere er hensynet til stabilitet overordnet alt annet.

Kinas *utenrikspolitiske filosofi* har gått ut på å holde en lav profil, ikke ta internasjonalt lederskap, ikke utfordre USA, bruke tiden godt, skjule sine ferdigheter og sin voksende styrke. I sin *økonomiske strategi* åpnet Kina opp for tettere samarbeid med andre land, gjennom handel så vel som gjennom utenlandske selskapers investeringer i Midtens Rike. Således fremstod Kina i det store og hele som en *status quo makt*. Et land som er godt fornøyd med den etablerte verdensorden, og som utnytter den maksimalt til egen fordel.

Har Kina blitt mer arrogant etter den internasjonale finanskrisen som startet i USA i september 2008? Den kinesiske modellen basert på sterk sentral styring og statlig eierskap i store bedrifter, viste seg den amerikanske modellen overlegen i håndteringen av krisen. Med økt selvtillit kan det bli fristende å vise mer muskler.

Innhold

1. Stabilitet	3
2. Fred med andre land	8
3. Legitimitet	10
4. Bestemme selv	11
5. Kinas makt	13
6. Hva Kina vil	18

HVA KINA VIL

Han Suyin, kinesisk forfatterinne (1917-): *For meg finnes det tre menneskelige vesener: Kinesere, ikke-kinesere som har vært i Kina, og alle de andre.*

I januar 1998, da Monica Lewinsky-saken raste på sitt verste, stod president Bill Clinton på talestolen i en fullsatt Kongress, full av selvtillit og energi, leverende sin beretning om rikets tilstand. ”The state of the union is strong”, sa presidenten. Deri hadde han rett.

Med Sovjetunionens oppløsning i 1991 var den kalde krigen vunnet. Den vestlige modellen basert på markedsøkonomi og et liberalt demokrati ville andre land etter hvert også velge, trodde mange. Det var poenget i boken *The End of History* som professor Francis Fukuyama skrev på midten av 1990-tallet.

”The course of this nation does not depend upon the decisions by others”, sa president George W. Bush i 2002. Det er nok ord han har måttet bite i seg. Amerika bestemmer ikke lenger alene her i verden. Rikets tilstand er blitt kraftig svekket de siste ti årene.

I dagens bilde fremstår Kina som den eneste potensielle utfordreren til USA. Hva vil Kina? Dette er blitt et presserende og viktig spørsmål. Men egentlig noe meningsløst. Land har ingen egen vilje. Landets ledere har det. Hva vil dagens ledere i Kina? Og hva kan fremtidige ledere i Kina tenkes å ville?¹

1. STABILITET

”Vi må arbeide hardt i femti år for å kunne bli et middels velstående samfunn”, sa statsminister Wen Jiabao i 2005.² ”Middels velstående samfunn”? Er ikke Kina allerede det? Kina er jo over alt. Med sine pc-er og mobiltelefoner. Med sine penger og investeringer. Og etter hvert også med sin kultur. I stadig flere land finnes det nå Konfucius-institutter – på linje med tyske Goethe-instituttene og franske Alliance Francais – der hensikten er å spre kunnskap om Kina, og å gjøre Midtens Rike og det står for mer populært i andre land.

Folkerepublikken Kina, sier professor David M. Lampton ved Johns Hopkins School of Advanced International Studies, ”.... kan best forstås som et utviklingsland”. Selv om

¹ Takk til Vidar Andersen, Limei Che, Torbjørn Færøvik, Marte Kjær Galtung, Charlotte Høeg Haugen, Kristoffer Rønneberg, Victor Rønneberg, Pål Råum, Stig Stenslie, Pål Utvik og Haakon Vennemo for nyttige kommentarer til en tidligere versjon av denne artikkelen.

² Sitert fra side 220 i Lampton (2008).

Kina gjør det veldig bra på en del områder, fortsetter han, er her "... mange problemer og et hav av fattigdom som vil stå i fokus for landets ledere i lang tid fremover."³

Utviklingen av et middels velstående samfunn er ikke noe nytt mål for Kina. Det stod øverst på dagsorden da Deng Xiaoping tok over ledertrøya i Kina i 1978. Denne kortvokste mannen som flere ganger var blitt satt på sidelinjen i Maos tid, men som alltid kom tilbake, hadde sjeldne lederegenskaper. Deng redefinerte målet for Kina; fra klassekamp til økonomisk vekst. Denne veksten skulle komme ved at Kina ble integrert i den globale økonomien. "Åpne opp og reformere" var slagordet han alltid holdt fast på – et slagord som fortsatt gjelder. Hvem skulle gjøre jobben? En teknokratisk elite måtte utdannes, og egnede institusjoner utvikles underveis. I tillegg måtte folk motiveres for å nå spesifikke mål.

Hvilke utfordringer Deng stod overfor på slutten av 1970-tallet gir historien om en tredjeklasses skredderforretning, fortalt av tidligere visestatsminister Li Liangqing, et godt bilde av, se Boks 1.

BOKS 1: EN TREDJEKLASSES SKREDDERFORRETNING

Hvordan den kinesiske økonomien fungerte etter ti års Kulturrevolusjon (1966-1976) er vanskelig for oss å forstå. Ja, selv kinesere som levde gjennom denne perioden, synes i dag at det hviler et uvirkelighetens skjær over hvordan tingene den gang var.

I boken *Breaking Through. The Birth of Chinas's Opening-Up Policy* beskriver tidligere visestatsminister Li Liangqing problemer han hadde med å få sydd seg en kortermet skjorte våren 1978. Etter å ha handlet stoff, funnet frem til en skredder – hvilket tok sin tid – og tatt mål, spurte Li, som den gang arbeidet ved en bilfabrikk, når den ferdige skjorten kunne hentes. "I november", svarte skredderen. "Men det er altfor sent. Det er nå til sommeren jeg trenger en kortermet skjorte, og ikke om seks måneder", repliserte Li. "Hvorfor ansetter du ikke flere folk hvis du har så mye å gjøre", fortsatte han. "Ansette flere folk?" svarte skredderen, "hvem tror du at du er? Sjefen for byrået for arbeidskraft?" Slik var det den gang. Kinesiske foretak kunne ikke ansette folk uten lisens fra myndighetene.

Li måtte gå med uforrettet sak, men gav seg ikke. I Wangfujing, Beijings mest travle handlegate, fant han en butikk med det noe merkelige navnet: *Tredjeklasses skredderforretning*. "Hva betyr det?" undret Li seg. "Navnet reflekterer de slette ferdighetene til dem som arbeider her", svarte ekspeditøren, og la til at man aldri betalte erstatning til misfornøyde kunder. Li tok sjansen likevel. Andre skredderforretninger så ikke ut til å finnes. Han lot sine mål bli tatt og leverte fra seg stoffet.

Fortsetter neste side

³ Se side 254 i Lampton (2008).

BOKS 1 fortsetter

Da han kom tilbake til avtalt tid for å hente skjorten, var den ikke ferdig. Ny tid ble satt, men heller ikke da var skjorten klar. På tredje forsøk var den det. Spent tok Li skjorten på. Han så ikke ut. Plagget virket mer som en uformelig kimono enn som en pantsittende skjorte. Dessuten skjev søm og stygge sting. ”Jeg kan ikke gå med noe slikt”, klaget han, ”den er direkte stygg.”

Men folkene på den andre siden av disken lot seg ikke affisere. ”Vi sa fra da du bestilte skjorten at arbeiderne ikke er særlig dyktige. Det fremgår også av navnet, *Tredjeklasses skredderforretning*. Videre fikk du beskjed om at ingen erstatning kommer på tale.” Li innså at han hadde tatt en sjanse. Og tapte. Uten et ord, såra og vonbroten, tok den fremtidige visestatsministeren i Midtens Rike skjorten under armen og tuslet ut.

Nå, tredve år senere, virker denne historien helt uforståelig, skriver Li, ”men den er helt sann og slett ikke uvanlig for hvordan forholdene var den gangen.”

Lærdommene Li trakk av dette? Incentiver og sanksjoner må på plass for at folk skal få gode vaner og gjøre en skikkelig jobb. Mer rom for Adam Smiths markedsløsning og mindre rom for Karl Marx’ planøkonomi.

”Ansette flere folk?” svarte den første skredderen i boksen over, ”hvem tror du at du er? Sjefen for byrået for arbeidskraft?” Slik var det den gang. Kinesiske foretak kunne ikke ansette folk uten lisens fra myndighetene. Hvilke muligheter for økonomisk fremgang og vekst gir det?

Ikke nok med at Deng visste hvor han ville. Han hadde også tanker om hvordan han skulle komme dit. Stikkordene er forbedringer uten tapere, og en pragmatisk tilnærming preget av prøving-og-feiling.

Forbedringer uten tapere innebar at Deng ikke bygget ned de statseide foretakene og den planøkonomien som lå til grunn for virksomheten her. I stedet bygget han opp en ny økonomi ved siden av den gamle. I denne nye økonomien, som i første omgang ble konkretisert ved etableringen av fire SEZ (Special Economic Zones), var det rom for utenlandsk kapital og privat eiendomsrett. Tilbud og etterspørsel bestemte prisen på det meste, bl.a. på arbeidskraften. Moderne, utenlandsk teknologi, lave lønninger og minimalt med skatter og avgifter viste seg å være en uslåelig kombinasjon.

Suksessen til SEZ ble fulgt opp i 1984 ved at foretak i 14 byer langs kysten, blant dem Shanghai, fikk friere status og større anledning til økonomisk samkvem med bedrifter i andre land. Styrende for de praktiske løsningene som ble valgt, var erfaringer høstet underveis. Et gammelt ordtak fra Sichuan, provinsen han selv kom fra, trakk Deng gjerne

frem; ”Det spiller ingen rolle om katta er svart eller hvit, bare den fanger mus”. Det som duger, velges. Og la til for egen regning: ”Noen må bli rike først”. Økende forskjeller var altså kalkulert inn i planene fra starten av.

En pragmatisk tilnærming preget av prøving-og-feiling innebærer at ideologiske stengsler rives ned. ”Seeking truth from facts”, sa Deng. Teori alene, med endeløse diskusjoner om den rette lære, slike Mao hadde for vane, holder ikke i virkelighetens verden.⁴

Det første store gjennombruddet i kinesisk økonomi fant sted på landet. I en liten landsby i den fattige Anhui-provinsen valgte noen bønder å dele jorda seg imellom i stedet for å dyrke den i fellesskap. Når hver bonde fikk lønn for eget strev, kom incentivene på plass. Dette helt ulovlige eksperimentet i Anhui førte til solid vekst i produksjonen. Katta fanget mus. I løpet av få år var hele det kinesiske jordbruket over på ”household responsibility system”. Kina fikk økt trygghet for egen selvforsyning av mat. Og også fristilt arbeidskraft som kunne ta jobb i byene.

Etter hvert som den privatiserte delen av økonomien vokste, ble den statlige delen mindre viktig. Kina vokste ut av planøkonomien.

Men hensynet til stabilitet var hele tiden overordnet alt annet. Uten stabilitet internt ville utlendinger kaste seg over Kina og rive landet i filler, eller dominere det. Historien var full av eksempler på det. En gammel kinesisk formulering lyder slik: *Nei luan, wai huan* som fritt oversatt betyr at om det er uroligheter og opptøyer innenlands, kommer barbarene utenfra og tar over eller ødelegger alt.

Nettopp en slik situasjon – uro innenlands der myndighetene stod i fare for å miste kontrollen – opplevde Kina våren 1989. Studentdemonstrasjoner som startet i Beijing, der samtaler med myndighetene om innføring av en form for demokrati var blant de sentrale kravene, spredde seg til andre store byer. Etter hvert fikk demonstrantene støtte av vanlige arbeidsfolk. Snarere enn krav om samtaler om demokrati var deres anliggende den stadig mer omsegripende korrupsjonen og de økende økonomiske forskjellene. På toppen kom tiltakende inflasjon som førte til synkende kjøpekraft på oppsparte midler.

På det meste demonstrerte om lag en million mennesker på Den himmelske freds plass. Faren for borgerkrig eller en form for tilbakevending til de anarkistiske tilstander som preget Kulturrevolusjonen, kunne ikke utelukkes, mente Deng og hans nærmeste medarbeidere. Kunne Deng risikere dette? Nei. Han satte foten ned. Lot tanks rulle inn på Den himmelske freds plass der studenter hadde sultestreiket i tre uker. Slo ned et gryende opprør, rått og brutalt. Deng har i ettertid blitt kraftig fordømt for det. Mer i Vesten enn i Kina.

⁴ Uttrykket ”seeking truth from facts” hadde Deng tatt fra Liu Shaoqi, som allerede i 1939, i sine forelesninger for partifeller, hadde understreket behovet for å sammenholde teori med fakta. Liu Shaoqi var lenge sett på som Maos etterfølger. Men ble angrepet voldsomt av Mao ved starten av Kulturrevolusjonen. I november 1969 ble Liu tatt av dage av rødegardistene. I februar 1980 sørget Deng Xiaoping for at Liu Shaoqi ble rehabilitert.

BOKS 2: DENG XIOPING OG HARRY TRUMAN

Som nybakt amerikansk president under den siste fasen av den andre verdenskrigen, måtte Harry Truman ta stilling til et vanskelig spørsmål. Skulle amerikanerne ta atombomben i bruk? Strategien med å erobre en øy i Stillehavet av gangen, kostet titusener av amerikanske liv for hver øy som ble tatt, og enda flere japanske. Om denne strategien ble fulgt til den bitre slutt ved å invadere øyene som utgjør selve Japan, ville tapene komme opp i hundretusener på begge sider.

President Truman valgte bomben. Først den over Hiroshima. Noen dager senere ble bombe nummer to sluppet over Nagasaki. Verden fikk se hvilken ødeleggende kraft slike bomber har. Konsekvensene var grusomme.

Atombombene over Japan bidrog til en rask slutt på den andre verdenskrigen. Videre gav de en demonstrasjon av atombombens gruefulle virkninger på en slik måte at ingen bomber senere er blitt sluppet. Hvorvidt president Truman hadde vært mer fornøyd om den motsatte beslutningen hadde vært truffet – invasjon av øy etter øy og til sist av selve Japan – vil vi aldri få svar på.

Som Kinas øverste leder måtte Deng Xiaoping fatte en vanskelig beslutning våren 1989. Skulle han forhandle med studentene på Den himmelske freds plass? Eller skulle han bruke rå makt for å rydde plassen? Etter at Li Peng hadde hatt et møte med studentene som ble vist direkte på TV, der studentene opptrådte respektløst og hånlig mot landets statsminister, besluttet Deng Xiaoping at makt skulle settes inn. Den 4. juni 1989 ble Den himmelske freds plass ryddet. Demonstrasjonen ble brakt til en blodig avslutning.

Hvilken bane utviklingen hadde tatt om Deng hadde kommet studentene i møte og innledet samtaler med dem, vil vi aldri få svar på. Kanskje et mer demokratisk Kina? Kanskje et Kina med mindre forskjeller? Eller kanskje kineserne ikke ville maktet en dialog på det tidspunktet uten at landet hadde blitt kastet ut i kaos.

Dengs harde linje gjorde det helt klart for alle hvor grensen gikk for hva myndighetene ville tillate av meningsytringer. Diskusjonen om korrupsjon og økte forskjeller stilnet av. Ikke at korrupsjonen forsvant eller at forskjellene ble mindre. Men den sosial uroen disse forholdene skapte, og kravet om å gjøre noe med dem, ble dempet. Nå gjaldt det å bringe landets økonomi på fote. Noe kineserne så langt har lyktes godt med.

2. FRED MED ANDRE LAND

Da Deng tok over, ble Kinas utenrikspolitikk lagt kraftig om. Ikke mer misjonering i Afrika om kommunismens velsignelser. Ikke mer våpenforsendelser til opprørsbevegelser i andre land. Her måtte alle kluter settes til for å få Midtens Rike på fote igjen rent økonomisk. En viktig forutsetning for dette var fred med andre land. I første rekke med USA, men også med Kinas asiatiske naboland.

Kina har grense mot fjorten andre land. Noen mindre militære operasjoner fant sted under Deng; mot Vietnam, India og Sovjet, men disse var alle begrenset i tid og rom.⁵ Viktigere var alle de grensetvistene som ble løst på fredelig vis. Forsvarsutgiftene ble skåret kraftig ned. Dog, etter uroligheten på Den himmelske freds plass våren 1989, fant Deng tiden moden for å oppgradere viktigheten av det militæret. Bevilgningene ble økt. Etter hvert fikk det militæret anledning til selv å drive ulike former for forretningsvirksomhet for på den måten å kunne skaffe seg ytterligere midler. I 1998 besluttet Jiang Zemin som tok over som Kinas "paramount leader" tidlig på 1990-tallet, at denne praksisen skulle opphøre. Det var modig gjort. Generalene hadde vendt seg til dyre vaner. Og praksisen har da heller ikke helt forsvunnet.

I 1979, åtte år etter at Kina hadde overtatt Taiwans plass i FN, ble diplomatiske forbindelser opprettet mellom USA og Kina. Og Deng dro til Amerika etter invitasjon av president Jimmy Carter. Av grunner som ikke er så lett å forstå har Kina alltid, i hvert fall inntil nylig, hatt en spesiell plass hos amerikanerne. På tampen av den andre verdenskrigen insisterte president Franklin D. Roosevelt at Kina skulle ha en plass i Sikkerhetsrådet i FN som den gang var på tegnebrettet.⁶ President Nixons reise til Kina i 1972 kom overraskende på alle og ble, som rett er, betegnet som en stor diplomatisk seier. Den globale balansen tippet i Sovjetunionens disfavør.

For lederne i Kina har et godt forhold til USA blitt sett på som en helt nødvendig forutsetning for at prosjektet om å ta igjen resten av verden på det økonomiske området skal kunne la seg realisere. I bytte for at USA har latt Kina komme inn i varmen og delta stadig tettere i det internasjonale økonomiske systemet, blant annet ved å åpne sitt eget, store hjemmemarked for kinesiske varer og tjenester, har Kina på sin side holdt en lav profil i forhold til USA, unngått i det lengste å kritisere Amerika, og vært lydhyre overfor Amerikas ønsker og preferanser. Med tusenvis av dyktige kinesere med utdanning fra de beste amerikanske universitetene – mange av dem tilbakevendt til Midtens Rike – har kinesiske toppledere tilgang på toppfolk med solid kunnskap om og forståelsen av USA. Innsikt og kunnskap motsatt vei er nok mer spredt.

⁵ Se Scobell, A. (2003), *China's use of military force. Beyond the Great Wall and the Long March*, Cambridge University Press, New York.

⁶ Det var Chiang Kai-Sheks Kina Roosevelt ville ha med i Sikkerhetsrådet, ikke Maos. "Roosevelt støttet KMT og snurret nok i graven da CCP ble tildelt den faste plassen i New York", skriver Kristoffer Rønneberg i en kommentar til en tidligere versjon av denne artikkelen.

I forholdet til USA la Kina seg på en stikk motsatt linje av den Sovjetunionen valgte. Mens russerne satset på å bygge opp et militærvesen som kunne matche amerikanernes, og helst utkonkurrere det, valgte Kina som sagt å bygge ned militæret i de første årene under Deng. Som andel av BNP gikk forsvarsutgiftene i Kina ned fra i gjennomsnitt vel seks prosent per år fra 1950 til 1980, til i underkant av to prosent per år fra 1980 til 2000.⁷ Mens Sovjet etter fattig evne prøvde å utvikle handel mellom land med planøkonomiske regimer, valgte Kina å ta del i den markedsbaserte globale økonomien med USA i sentrum.

Kinas *utenrikspolitiske filosofi* i bred forstand gikk ut på å holde en lav profil, observere rolig, ikke ta internasjonalt lederskap, ikke utfordre USA, bruke tiden godt, skjule sine ferdigheter og sin voksende styrke. Når Kina i sin *økonomiske strategi* åpnet opp for tettere samarbeid med andre land, gjennom handel så vel som gjennom utenlandske selskapers investeringer i Kina, fremstod Midtens Rike i det store og hele som en *status quo makt*. Et land som er godt fornøyd med den etablerte verdensorden, som vil utnytte den maksimalt til egen fordel, og som av den grunn trenger fredelige relasjoner både til store og små.

Uttrykket ”peaceful rise” som ble lansert i 2003, er ment å fange opp en slik holdning og en slik strategi. Kina har ikke tanker om å fremstå som en stormakt i betydningen av ”hegemon” som vil pådytte andre sine meninger eller systemer.

I de senere årene har Kina engasjert seg kraftig i multilateralt samarbeid i eget nærmiljø. Shanghai Cooperative Organisation (SCO), der Russland og fire andre republikker i det tidligere Sovjet også er med, tar sikte på å bli et sentralt sikkerhetspolitisk forum. Hensikten er å demme opp for terrorisme og å finne frem til en felles holdning til USAs engasjement i Asia. På det økonomiske området er ASEAN + 3 det sentrale organet, der Kina, Japan og Sør-Korea utgjør de + 3, i et samarbeid mellom ti andre land i Sørøst-Asia.

Kinas relasjon til Japan er et ømt punkt. Historien står som en mur mellom de to. Et såret Kina som tapte den første kinesisk-japanske krigen i 1894-95. Et forurettet Kina som aldri har fått beklagelse god nok for alle de overgrepene japanerne utsatt kinesere for under den andre kinesisk-japanske krigen (1937-1945), som er hva kineserne kaller den andre verdenskrigen. Japanerne på sin side mener de har bedt om unnskyldning nok. I tillegg synes de at en viss takknemlighet for all den økonomiske hjelpen Japan har ytt Kina, helt fra tidlig på 1950-tallet, kunne være på sin plass.

Kinas økonomiske fremgang og økende politisk tyngde oppleves nok mer truende for Japan enn for noe annet land. Japan har ikke forberedt seg på dette og har vanskelig å tro at det virkelig skjer, er det noen som hevder.⁸ Andre legger vekt på at japanerne er pragmatiske; de ser mulighetene for økt eksport til et voksende kinesisk marked.

⁷ Jacques (2009), side 348.

⁸ Se Jacques (2009), side 308.

3. LEGITIMITET

Om keiseren ikke leverer, kan mandatet til å styre bli tatt fra ham. Opp gjennom historien er det mange eksempler på keisere som har mistet sin legitimitet – sin rett til å styre.

Qing-dynastiet som kom fra Mandsjuria, ble etablert i 1644. Om lag hundreogfemti år senere sendte Kong George III av England en 700-manns stor delegasjon til Kina med sikte på å utvikle kommersielle relasjoner. Lederen av delegasjonen, Lord George Macartney, ble møtt med velvilje. Men Kinas interesse for utvikling av handel mellom de to land var helt fraværende. Midtens Rike hadde selv hva det trengte. Keiseren lot Lord Macartney ta med en skrivelse til kongen. ”We have never valued ingenious articles, nor do we have the slightest need of your country’s manufactures”, skrev keiseren. Britene trodde ikke sine egne øyne. På vei mot toppen av sin tid som stormakt. Hvem trodde denne keiseren at han var?

Handelen mellom de to land kom likevel i gang i liten skala. Som byttemiddel hadde britene i hovedsak bare opium fra India å tilby. I 1829 forbød Kina innførsel av opium. Ti år senere startet den første opiumkrigen. Kineserne led et sviende nederlag. De måtte overlate Hong Kong til britene, betale krigsskadeerstatning og åpne fem havner for handel. Det ble starten på det som senere fikk betegnelsen ”Hundre års ydmykelse”. Ikke før Mao stod på Den himmelske freds plass den 1. oktober 1949 og erklærte opprettelsen av Folkerepublikken Kina, var perioden med ydmykelse over.

Deng utøvet sitt lederskap i kinesisk tradisjon. Lederne i landet – det være seg keiseren, Mao eller Deng, og nå i våre dager, Partiet – skal veilede undersåttene. Lederen skal selv være et forbilde, som en far. Lære dem gode vaner. Lederen trenger ikke velges. Lederen er ikke ansvarlig overfor dem han styrer over, men ansvarlig overfor generelle prinsipper og verdier.

For dagens kinesiske ledere er det en intim relasjon mellom legitimitet og økonomisk vekst. Etttersom økonomisk fremgang er hva kinesere flest er opptatt av, bidrar solid økonomisk vekst, helst til alle, at Kommunistpartiets lederskap aksepteres.

Godt over halvparten av Kinas befolkning bor i dag fremdeles på landsbygda under temmelig kummelige kår. Kanskje mer alvorlig, forskjellen i levestandard mellom by og land har økt kraftig de siste par tiårene. Takket være tv og internett er de fattige i stadig økende grad klar over dette. Dagens ledere har lagt mye kraft og prestisje i arbeidet med å jevne ut forskjellene i levekår, eller i det minste hindre at de øker. Mette og velkledde bønder er mindre opprørske enn sultne bønder som fryser. Om i tillegg barna har et godt skoletilbud, de gamle en brukbar pensjonsordning og de fleste tilgang på rimelige helsetjenester, bidrar det til å gi regimet legitimitet. Arbeidet med å utvikle et ”harmonisk samfunn” har utdanning, pensjon og helse i fokus. På disse tre områdene er det imidlertid langt fram.

Etterspørselen etter demokrati i Kina er ikke så stor.⁹ Snarere er det vel slik at vi i Vesten, med våre verdier og erfaringer, synes at Kina også burde finne frem til en demokratisk styreform. For dem som mener at demokratier ikke har for vane å gå til krig mot hverandre, kan et mer markert folkestyrt Kina også være til eget lands fordel.

At kun medlemmene av Partiet, dvs. fem prosent av befolkningen, har et ord med i laget i den politiske styringen av Kina, er mindre problematisk i et land som ikke har erfaring med demokrati. Hvert år søker 20 millioner kinesere om å bli tatt opp i Partiet, men bare to millioner slipper inn. De antatt beste. Kina er i dag et meritokrati der de beste har mye de skulle ha sagt. I så måte minner systemet om tidligere tiders dynastier, der det keiserlige byråkrati hadde stor makt. Byråkratene, eller mandarinene, måtte gå gjennom krevende opptaksprøver, åpne for alle. De beste vant frem. Og de beste bestemte.

Om dagens styresett i Kina, der ett parti har all makten, kan fremstå i tradisjon med Kinas storhetstid som keiserdømme, vil legitimiteten til regimet styrkes.

4. BESTEMME SELV

Hundre års ydmykelse gav kinesernes selvfølelse en knekk. Men knakk den ikke. Sin historie og sin kultur er kineserne stolte av. Innerst inne vet de at de er best. Hundre års ydmykelse var surt. Men med kinesernes sans for de lange linjer, ikke mer enn en parentes i historien. Den klassiske replikken i denne sammenheng er statsminister Zhou Enlais, da han på spørsmål fra utenriksminister Henry Kissinger i 1972, om hva Zhou mente om virkningene av den franske revolusjon, svarte: "Det er for tidlig å si".

I 1421 sendte keiseren ut en flåte for å bibringe resten av verden kunnskap om Midtens Rike. Skipene som den gang ble brukt, var opptil tre ganger større enn dem Lord Nelson hadde i slaget ved Trafalgar i 1806. Men etter at disse ekspedisjonene var bragt til ende, bestemte keiseren seg for å brenne skipene, flytte folk bort fra kysten og inn i landet, og å forby å lære bort kinesisk til fremmede og til selv å lære fremmede språk. Det ble starten på en nedgangstid for Kina, kuliminerende i Den første opiumskrigen som startet i 1839.

Etter tapet for britene og etter en ydmykende fred i 1842, *ble Kina åpnet opp*. Med kniven på strupen. I 1979, etter at Deng hadde befestet sin stilling som Kinas sterke mann – ikke i form av formell posisjon, han forble visestatsminister, men fikk dog posten som leder for Partiets Militære Komité og dermed øverste ansvar for Folkets Frigjøringshær (PLA for Peoples Liberation Army) – *valgte Kina av egen fri vilje å åpne opp* mot resten av verden. Den gule fargen som symboliserer landet, det å se innover, måtte vike for den blå, som står for havet, for det å se utover.

I motsetning til keiseren som Lord George Macartney møtte, skjønte Deng at han hadde meget god bruk for Englands, og andre lands, "manufactures". For ikke å snakke om

⁹ Se min artikkel "Demokrati på kinesisk" i *Internasjonal Politikk*, desember 2008, ss. 633-644.

andre lands kapital, teknologi og markeder. Men den kinesiske kulturen skulle bevares. Læring av Vesten skulle begrenses til det praktiske.

Som Kina valgte en annen modell enn Sovjet for sine eksterne relasjoner, valgte kineserne også en annen modell enn russerne for sin interne utvikling. Den øverste partiledelsen er opptatt av hva folk mener. Ikke bare ut fra altruistiske hensyn – at det å styre slik folk vil, i seg selv er viktig for dem på toppen. Om Partiet skal beholde sitt maktmonopol, må det bevare sin popularitet. Da må man også ha kunnskap om hvilke spørsmål folk er opptatt av, og hvilke stemninger som rører seg.

Eksperimenter med ulike former for ”deltakende demokrati” finnes det flere av i Kina. I mai 2009 besøkte jeg Changsha, hovedstaden i Hunan-provinsen. I denne byen som har seks millioner innbyggere, kunne ordføreren fortelle meg at man ved bygging av et grønnsakmarked for en tid siden hadde plukket ut femti innbyggere, diskutert med dem alternative løsninger, hørte deres mening, før endelig beslutning ble fattet. Folk er med og bestemmer selv.

Sammenbruddet av Sovjetunionen i 1991 ble en vekker for Kina. Kommunistpartiet gikk i seg selv. Selv om kommunismen *som økonomisk system* har mistet sin tiltrekningskraft, er det viktig for Partiet å fremstå med *moralsk autoritet*. Streke opp retningen fremover. Være et forbilde. Dette har Partiet lyktes godt med. Og langt bedre enn vi i Vesten gir Partiet kreditt for.

Et viktig element her er hvordan lederne i Beijing distanserer seg fra korruperte ledere på provinsnivå og lenger nede. Statsminister Wen Jiabao, som gjerne kalles ”bestefar” i Kina, og den noe mer reserverte generalsekretæren Hu Jintao, viser omsorg for folket og får dets respekt når de legger alt annet til side for å reise til jordskjelvrammede områder for der å trøste dem som har mistet alt.¹⁰ Lytte til dem, gi håp og gi lovnader om penger. For i etterkant å røske opp i korrupsjonen som ligger bak skolebygninger bygget altfor billig, dvs. til langt under standard. Der midlene i stedet har gått i lommene til korruperte partipamper og forretningsmenn. På bekostning av mange skolebarns liv.

En sikker måte for de styrende å distansere seg fra dem de styrer på, er å bli sittende med makten for lenge. Deng innførte aldersgrense på 70 år for Kinas ledere, samt at jobber på topp-plan bare kunne innehas i to ganger fem år. Man kan si at dette er en form for ”surrogat-demokrati”, om man legger til grunn at et helt sentralt element i et demokrati er en ryddig og dannet utskiftning av den politiske ledelsen i et land. Således lot Jiang Zemin makten i 2002 gå over til Hu Jintao. Det må være et vannskille for en ettparti-stat. Fredelig overgang av makten. I de 74 årene Sovjetunionen eksisterte, gikk makten videre enten ved kupp eller ved at den eksisterende topplederen gikk av ved døden.

¹⁰ “Wen og Hus forbilledlige empati er et helt nytt fenomen. Du så ikke Jiang Zemin reise rundt til jordskjelvofre”, minner Kristoffer Rønneberg om. Han legger til at det ble på langt nær gjort nok for å rydde opp etter katastrofen: ”Etterlatte har ikke fått skikkelig kompensasjon, mange ansvarlige partiledere har gått fri, og flere aktivister som har jobbet med saken, er nå bak lås og slå.”

Høsten 2012 skal Hu Jintao overlate jobben som generalsekretær i Partiet til Xi Jinping. Vil det gå fredelig for seg? Og hva vil Kina når Xi Jinpings vilje i større grad gjelder?

5. KINAS MAKTT

En vanlig definisjon av makt som vi skylder professor Joseph Nye ved Harvard University, går slik: "Power is the ability to achieve one's purposes or goals".¹¹

Kinesiske ledere er opptatt av å gjenvinne status som en mektig og respektert nasjon. De vil ikke la seg begrense eller diktere av andre. For en mektig nasjon passer det seg bedre selv å være med å bestemme den internasjonale agendaen.

Hvilke virkemidler har de til sin rådighet for å lykkes med dette? Professor David Lampton skiller mellom tre: makt til å tvinge, i første rekke militær makt (coercive power); økonomisk makt; og forbildemakt (ideational power).

Militær makt

Militærutgiftene i Kina har økt kraftig de senere årene. Likevel, Kinas militære styrke er i hovedsak begrenset til å være en sterk makt på land. I luften og på havet er Kina USA kraftig underlegen.

Kina er ikke engstelig for å bli invadert. Til det er landet for stort og hæren for sterk. Dessuten vil en mulig invasjon ledet av USA være handikappet av amerikanernes uvillighet til å la soldater dø. Med Kinas lavere pris på mennesker, og mindre respekt for menneskerettigheter, vil en krig på kinesisk jord kunne påføre tap av amerikanske liv som det amerikanske samfunn ikke er villig til å bære. Under den amerikanske borgerkrigen (1861-1865) falt om lag en halv million soldater. Samlede falne, amerikanske soldater i alle kriger siden den gangen, er i samme størrelsesorden, uaktet at det i dag er ti ganger så mange amerikanere som for hundreogfemti år siden.

Kina evner å forsvare eget territorium godt, men mangler mye på å skulle kunne krige kraftfullt lenger unna. Projisere makt utenfor eget nærområde har Kina begrenset evne til.

I 1996 flekset Kina sine militære muskler vis-à-vis Taiwan. Bill Clinton svarte med å sende to hangarskip til området. Og fastlandskineserne roet seg ned. Denne underlegenheten på havet søker Kina å bøte på ved et ambisiøst program for utbygging av sin marine. Med i programmet er et par hangarskip. Hensikten er todelt. Rent fagmilitært vil hangarskip gi Kina muligheter til å utøve militær makt lenger unna egen kyst. Men et klart element av prestisje er også inne i bildet. Når land som India og Thailand har hangarskip, bør en fremvoksende og mektig nasjon som Kina også ha det.

¹¹ Se Joseph S. Nye Jr (1990), "The Changing Nature of World Power", *Political Science Quarterly* 105 (Summer), side 177.

I januar 2007 overrasket kineserne ved å ødelegge en egen satellitt i rommet. Amerikanerne hadde ikke ventet at Kinas teknologi på dette området var så avansert. Når kineserne kan ta ned en egen satellitt, kan de også ta ned andres. I så fall vil USA gå glipp av den informasjonen som satellitter sender, som er av stor betydning for militære operasjoner.¹²

Et viktig element i Kinas militære strategi er å utvikle programmer og våpen som ikke nødvendigvis skal matche USAs, men som skal gjøre en eventuell militær konfrontasjon med USA mer kostbar og vanskeligere for amerikanerne. I denne kategori ligger også et nytt rakettsystem som kan uskadeliggjøre hangarskip langt fra land.

Et annet viktig element i kinesisk militærstrategi er å ha atomvåpen nok til å avskrekke USA eller andre i å ta i bruk slike våpen mot Kina. For å roe ned naboland har Kina sagt at det aldri vil bruke atomvåpen først. Og også at det aldri vil bruke – eller true med å bruke – atomvåpen mot land som ikke selv har slike.

Etter hvert som Kina blir sterkere rent militært, øker muligheten for å begrense andre lands handlingsrom. Men her er en fin balansegang. Et *for sterkt militært Kina* vil skape engstelse hos naboland. Sjansene øker for at de finner sammen for å demme opp for Kina. I denne ligningen er USA helt sentral. Når det kommer til stykket er de fleste naboland av Kina takknemlig for Amerikas sterke, militære tilstedeværelse i Sørøst-Asia. For hvem ellers vil kunne demme opp for et stadig sterkere Kina?

Utviklingen i Sørkina-havet og Østkina-havet høsten 2010 belyser denne problemstillingen. Ved flere anledninger har Kina brysket seg markant når det gjelder eiendomsretten til noen omstridte øygrupper – Senkaku Islands i øst der Japan er konkurrenten, og Spratly Islands i sør som Vietnam, Taiwan og Filippinene også gjør krav på. Hvorfor denne aggressiviteten fra kinesisk side nå?

Har Kina blitt mer arrogant etter den internasjonale finanskrisen som startet i USA i september 2008? Denne krisen avdekket store svakheter ved den amerikanske økonomien. Den kinesiske modellen basert på sterk sentral styring og statlig eierskap i store bedrifter, viste seg den amerikanske modellen overlegen i håndteringen av krisen. Med økt selvtillit blir det fristende å vise mer muskler.

Eller har kinesisk aggressivitet overfor naboland sammenheng med kommende lederskifte i Kina to år frem i tid der de som i dag tar mål av seg til å bekle viktige politiske posisjoner, gjør seg lekke for det militæret og gir generalene større handlingsrom enn vanlig?

En tredje teori er at akademikere og mediafolk fyrer opp under nasjonalistiske sentimententer som kinesiske politikerne i økende grad føler seg presset av.

Uansett hvilken teori som best fanger opp realitetene, er konsekvensene for USAs posisjon i området den samme – andre land ønsker at amerikanerne skal bli. Som

¹² Mer om dette hos Leonard (2008), side 104-109.

statsministeren i Singapore, Lee Hsien Loong, uttrykker det: "America plays a role in Asia that China cannot replace, maintaining peace in the region."¹³

BOKS 3: CATCH 22

Uttrykket Catch 22 skriver seg fra en bok ved samme navn. Amerikanske flygere, stasjonert i Italia under den andre verdenskrigen, som i denne oppdiktede historien, *ville* påta seg halsbrekkende oppdrag, var ikke egnet til det. Og flygere som *var* egnet, ville ikke påta seg dem.

Et dilemma uten noen grei løsning kan det også synes at USA står overfor vis-à-vis Kina. Ved å sikre fred i regionen og ved å åpne opp for landets inntreden på den globale, økonomiske arenaen – særlig ved å la Kina i desember 2001 komme med i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) – har Amerika lagt forholdene til rette for økonomisk vekst i Midtens Rike, en vekst som kan gjøre Kina så mektig at det en dag kanskje finner å ville utfordre USAs sterke posisjon i Sørøst Asia.

Men om USA nå skulle legge kjelker i veien for Kinas videre økonomiske fremgang, vil det kunne skape uro i Kina. Legitimiteten til Partiet og lederskapet kan bli satt på prøve. I en slik situasjon kunne kinesiske ledere tenkes å velge en mer aggressiv linje overfor Amerika og andre land, ut fra tanken at ytre fiender gir indre samhold. En kinesisk nasjonalisme som retter seg utover på aggressivt vis, er resten av verden lite interessert i.

At USA aktivt vil motvirke den økonomiske veksten i Kina, er lite sannsynlig. Men at den økonomiske fremgangen i Kina bremser opp av innenlandske årsaker, er ikke umulig. De enorme forurensningene som kineserne over de siste tre tiår har påført seg selv, kan kreve en omlegning av politikken i en mer miljøvennlig og mindre vekstfremmende retning. Effekten vil kunne bli noe av det samme. Lavere økonomisk vekst som gir redusert legitimitet. Og Partiet fristes til en dristigere og nasjonalistisk preget utenrikspolitikk.

Økonomisk makt

I 1950 stod Kina for beskjedne 4,5 prosent av verdens bruttonasjonalprodukt. I 2007 var denne andelen økt til 15,8 prosent.¹⁴ Med om lag 20 prosent av verdens befolkning har den jevne kineser lavere levestandard enn gjennomsnittsborgeren på vår klode. På den

¹³ Wall Street Journal, September 23, 2010, side 9, "U.S. allies resist China's tug", av Jeremy Page, Patrick Barta og Jay Solomon.

¹⁴ Disse tallene er hentet fra Lampton (2008), side 78.

annen side, om kanskje bare 12-15 år vil Kina gå forbi USA og ha verdens største økonomi.

Den økonomiske veksten i Kina skyldes i ikke liten grad kinesere som bor i utlandet. I alt er det om lag 40 millioner av dem. De har stått for to tredjedeler av de utenlandske direkteinvesteringene i Kina. Kinesere i Hong Kong og Taiwan har ført an. Men også kinesere i andre deler av verden har bidratt til og gledet seg over vekst og fremgang i Midtens Rike. Dette er til klar forskjell fra russere i utlandet. De holder stort sett pengene sine der de selv er – å investere i hjemlandet ansees som for risikabelt.

Økonomisk fremgang gir muligheter for å påvirke atferden til andre, dvs. til å oppnå egne mål. Økonomisk vekst er således en maktfaktor i seg selv.

Kineserne er opptatt av å ha muligheten til å hindre at andre land gjør ting de ikke liker. I 1992 tillot ikke Kina franske foretak å levere tilbud på bygging av en ny T-bane i Guangzhou. Dette må sees i lys av beslutningen i Paris om å selge Mirage jagerfly til Taiwan. Det tok ikke lang tid for franskmennene å legge om politikken her. For fremtiden ville man ikke selge flere jagerfly til Taiwan.¹⁵

Hovedtyngden av de store kinesiske selskapene er bygget over hva vi vil kalle Hydro- eller Statoil-modellen, dvs. selskapene er på børs, men staten er den dominerende eieren. I motsetning til Hydro og Statoil er føringer fra politisk hold langt mer vanlig i statseide, kinesiske selskap. Andre land kan dermed spørre seg om det er et selskap eller et land man har å gjøre med.

Om Kina som nasjon har strategiske interesser av at et statseid kinesisk oljeselskap kjøper opp et oljefelt i utlandet, vil selskaper fra andre land, som ikke regner inn noen nasjonal, strategisk verdi når bud gis, lett tape i konkurransen. Det kan oppleves som urimelig, og kan skape politiske gnisninger.

I starten lånte Kina penger fra andre land. Allerede i 1979 ble det etablert et låneprogram med Japan som gikk over fem år, der Soloppgangens land stilte halvannen milliard dollar til disposisjon for Midtens Rike. Lånene som hadde en rente på tre prosent, skulle tilbakebetales over 30 år. Statsminister Zhou Enlai uttrykte ved den anledningen ønsket om at ”det kinesiske og det japanske folk skulle forbli venner, generasjon etter generasjon.”¹⁶

Nå er bildet snudd. Da tenker jeg ikke bare på den manglende hjerteligheten mellom Kina og Japan. Snarere enn selv å låne penger fra andre land, er det Kina som nå låner ut til andre. Siden tidlig på 2000-tallet har Kina hatt store overskudd i sin utenrikshandel. Dette eksportoverskuddet vil per definisjon ende opp som investeringer i andre land. Disse investeringene kan være i form av finansielle plasseringer som økninger i sentralbankens valutareserver eller kjøp av aksjer i utenlandske selskaper gjennom CIC (China

¹⁵ Se Lampton (2008), side 67.

¹⁶ Se side 318-325 hos i boken *Breaking Through. The Birth of Chinas's Opening-Up Policy*, av tidligere visestatsminister Li Liangqing, Oxford University Press, 2009.

Investment Corporation) som er en parallell til vårt eget statlige oljefond. Eller Kina kan foreta direkteinvesteringer i andre land, dvs. kjøpe opp etablerte bedrifter i utlandet, eller selv etablere nye.

Inntil nylig har finansielle plasseringer dominert. Men de siste par årene har det blitt en voldsom vekst i Kinas utgående direkteinvesteringer. Nylig ble svenske Volvo, som for mange år siden var blitt kjøpt opp av amerikanske Ford, solgt til kinesiske Geeley (som betyr heldig) for halvannen milliarder dollar. Den kinesiske bilprodusenten skaffer seg dermed et godt og anerkjent merke, får tilgang på avansert teknologi og også fotfeste i vestlige lands bilmarkeder.

Penger er makt. Kina har nå store nok valutaeserver. Fremtidige overskudd i handelen med utlandet vil i økende grad gå til direkteinvesteringer i utlandet. I Afrika har Kina allerede lånt ut og investert mer enn Verdensbanken. Ikke bare kommer kineserne med pengene. De kommer også med folkene og med prosjektene. En planmessig utbygging av gruver, oljefelt og annet næringslivet i Afrika, med Kina som sentral aktør, finner sted.

Også i andre deler av verden gjør kineserne seg gjeldende. Nylig gikk Kina forbi USA og ble Brasils viktigste handelspartner. I tillegg har Kina kommitert store penger til utbygging av blant annet gruver i Brasil.

Kinas strategi om å holde en lav profil internasjonalt kan bli vanskeligere å leve opp til etter hvert som stateide kinesiske foretak i stadig større grad kjøper opp bedrifter, gruver og oljefelt i andre land. Den siste form for engasjement i utlandet er lange leiekontrakter for dyrking av jord på Filippinene. Kineserne vil ha større sikkerhet for egne forsyninger av jordbruksprodukter.

Snart vil en bedrift nær der du bor være på kinesiske hender.

Forbildemakt

Begrepet forbildemakt ligger nær opp til hva Joseph Nye kaller myk makt ("soft power").¹⁷ I begge tilfeller er det snakk om å få andre til å gjøre som en selv vil uten bruk av rå makt. Myk makt tillater bruk av økonomiske incentiver. Forbildemakt legger mer vekt på kultur og innovasjoner, på lederskap og intellektuelle ressurser. At et land står frem med verdier og vaner som andre land kan finne det attraktivt og ønskelig å ta etter.

Kina fremstår i økende grad som et forbilde for andre land. Det gjelder på mange plan. Vilje til å forbedre egne levekår ved sparing, hardt arbeid og flid (et gammelt norsk ord unge lesere kanskje må slå opp for å finne ut hva betyr), er alle egenskaper som andre land kan synes de kan bruke mer av.

Normer som legger vekt på disiplinert atferd og respekt for de eldre, høres bra ut, men her er en nedside. Kinesiske barn lærer lydighet før de får være kreative. Det hemmer

¹⁷ Joseph S. Nye Jr. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.

originalitet og innovasjonsevne senere i livet. Forskning som krever evne og vilje til å stille spørsmålsteget ved etablerte sannheter, er ikke hva kineserne er best på.

Innovasjoner på kinesisk består mer av mindre endringer på etablerte produkter og produksjonsprosesser enn av egne forskningsbaserte, teknologiske gjennombrudd. Alibaba.com er et godt eksempel. Da amerikanske eBay startet opp elektronisk handel i Kina, brukte man forretningsmodellen som var utviklet i USA. Den passet ikke så godt i Kina. Alibaba.com valgte en enklere løsning – du har ikke nytte av en Boeing 747 om flyplassen er en skolegård – som sjefen for suksessrike Alibaba, Jack Ma, uttrykte det.¹⁸

Den kinesiske samfunnsmodellen basert på en ettpartistat og statskapitalisme, studeres med interesse av andre land, særlig i Asia og Afrika.

6. HVA KINA VIL

Med et riss av Kinas historie, med vekt på den økonomiske og politiske utviklingen bak oss, skal vi nå se fremover. Hva vil Kina?

Kinas ledere vil to ting. For det første, gjenvinne sin rettmessige plass i det globale bildet, med tilhørende respekt fra andre land. For det andre, bli et middels velstående land der godene er jevnere fordelt enn i dag. Disse to målene må sees i sammenheng. Fortsatt økonomisk vekst er en forutsetning for at de kan la seg innfri. Det hele under bibetingelsen at Partiet beholder sitt monopol på makten.

Bemerk her at det ikke er snakk om å vinne, men å gjenvinne sin rettmessige plass i det globale bildet. Hundre års ydmykelse er over. Arbeidet med å gjeninnta sin plass i solen er i god gjenge. Med den respekt fra andre som hører med. En respekt som kan sees som en bekreftelse av den stoltheten kineserne egentlig allerede har.

Wen Jiabao har ved mange anledninger vært helt klar på at Kina ikke tar mål av seg til å bli en "hegemon" – et land som vil herse med andre land eller påføre dem sine løsninger.

På et seminar i Oslo i juni 2010 hevdet den kinesiske viseutenriksministeren Fu Ying at Deng Xiaoping hadde uttalt følgende: "If China should become a hegemon, the whole world should stand up against her." Hennes anliggende var å *ufarliggjøre* Kina. Det gjorde denne sjarmerende og velkledde kvinnen på overbevisende vis, velartikulert og på glimrende engelsk. Men hvor mye kan vi stole på henne?

Samuel Huntington, i sin *The Clash of Civilizations*, har den eksakt motsatte oppfatningen: "China's history, culture, traditions, size, economic dynamism, and self-image all impel it to assume a hegemonic position in East Asia".¹⁹ Hvem skal vi tro på?

¹⁸ Se Lampton (2008), side 131.

¹⁹ Samuel P. Huntington (1997), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, side 229.

Prinsippet om nasjonal suverenitet fremhever kinesere ved en hver anledning. Som professor Zhang Tuosheng ved Center for Foreign Policy Studies i Beijing uttrykker det: "At the core of peaceful co-existence lies mutual respect for sovereignty and territorial integrity and non-interference in internal affairs."²⁰ Denne suverenitetstanken reflekterer Kinas behov for å skape en viss avstand til USA slik at amerikanernes fokus på menneskerettigheter, pressefrihet og demokrati ikke på legitimt vis skal kunne danne grunnlag for tiltak mot Kina.

Kina respekterer andre lands suverenitet, særlig når det er i Kinas egen interesse. Investeringer og bistand til land som Zimbabwe og Sudan belyser poenget. Midtens Rike nyter klare fordeler av den tilgangen på olje og andre råvarer som gode relasjoner til afrikanske land med tvilsomt rykte gir. Tilsvarende har Kina holdt en mykere linje mot Burma (eller Myanmar) enn det andre land har ønsket. Egeninteressen til kineserne, som både er av økonomisk og strategisk karakter – via Burma får Kina bedre tilgang til Det indiske hav – ligger bak.

Om Kina skal bli trodd på sitt slagord om "Peaceful Rise", må den militære opprustningen holdes innen rammer. Ellers vil naboland begynne å frykte et stadig mektigere Midtens Rike. Og forresten – er det noe eksempel på at en stormakt har trådd inn på den globale arenaen på fredfylt vis? Nei, mener mange ledende, kinesiske intellektuelle.

Professor Yan Xuetong ved Tsinghua-universitetet, en kapasitet i den gruppen som kalles *neokonservative* i Kina, (eller *neokommunister*) er klar her: "Peaceful Rise is wrong, because it gives Taiwan a message that they can declare independence and we will not attack them."²¹

Professor Carlyle Thayer i Canberra følger opp, der bakgrunnen er Kinas mer aggressive atferd i sine nære havområder den senere tid: "You've been telling us about peaceful rise for years, but it does not look peaceful to us. This is not what we want."²²

Zheng Bijian som leder tankesmia China Reform Forum, hadde bak seg et stort prosjekt med mange doktorgradsarbeider før han lanserte uttrykket "Peaceful Rise" i 2003. Førte fremvoksende nasjoner ble studert. Konklusjonen var klar: Land som valgte aggresjon og ekspansjon, som Tyskland to ganger i forrige århundre, endte til sist som tapere.

Zheng hører med til gruppen intellektuelle i Kina som bærer merkelappen *liberale internasjonister*. I motsetning til Yan hevder de at Kina ikke trenger å bygge allianser som NATO som motvekt mot Vesten. Kina bør legge bort sitt kompleks som "offer" og i stedet spille en mer aktiv rolle internasjonalt. Denne holdningen rimer godt med hva Wen

²⁰ Zhang Tuosheng (2010), "On China's concept of the international security order", i Robert S. Ross, Øystein Tunsjø and Zhang Tuosheng (red.), *US-China-EU relations. Managing the new world order*, Asian Security Studies, Routledge, New York, side 31.

²¹ Se Leonard (2008), side 90.

²² Sitert fra Wall Street Journal, September 23, 2010, side 9.

Jiabao sa i Folkets store sal i januar 2005: "We should seek harmony without becoming the same."²³

Fra Kinas ståsted innebærer målet om å gjenvinne sin rettmessige plass i det globale bildet at problemene med Taiwan og Tibet finner sin løsning. Å diskutere hvorvidt disse to områdene hører Kina til, blir blankt avvist. Ikke bare av kinesiske ledere. I samtale med to ingeniører for et par år siden kom jeg inn på dette spørsmålet. De ble utrolig sinte da jeg ymtet frempå at Kina jo var stort nok. Å skulle presse på for å beholde Tibet og Taiwan, var det bryet verdt? Dette sinnet belyste hva mange andre har sagt. Dagens kinesiske ledere kan vanskelig gi etter i spørsmålet om Tibet og Taiwan, de hører begge Kina til. Ledere som viser ettergivenhet her, vil underminere sin egen og Partiets posisjon i samfunnet. Nasjonalisme som samlende fane er viktigere enn kommunisme.

Det andre sentrale målet som alle ledere i Kina siden Deng klart har gitt uttrykk for, og som vi har nevnt tidligere, er at Kina i løpet av noen tiår skal *bli et middels velstående samfunn*. Innfrielse av dette mål nummer to gjør det lettere å nå det første målet. Et Kina preget av økonomisk fremgang og vekst vil lettere møte respekt og ærbødighet enn et økonomisk stagnerende rike.

Utviklingen etter finanskrisen har gitt kineserne ny selvtillit. Den økonomiske veksten i USA er meget beskjeden selv to år etter at krisen brøt ut. Amerikanerne sliter med store underskudd i statsfinansene og en arbeidsledighet på nær ti prosent. I Kina skjøv man prosjekter for utbygging av ny infrastruktur frem i tid, finansiert ved rekordstore utlån fra store statsbanker. Økningen i arbeidsledigheten ble dempet og den økonomiske veksten holdt seg oppe. Mange gjestearbeider som likevel mistet jobben i eksportorientert industri, drog fra byen og tilbake til landsbygda. Bonden har alltid noe å drive med.

Om vi legger til grunn at økonomiske konflikter land i mellom ikke tyter ut i handelskrig og ren proteksjonismen, slik verden erfarte etter finanskrisen tidlig på 1930-tallet, hvilke forhold er det som kan temme den økonomiske veksten i Kina i årene fremover?

Konsekvensene av ettbarnspolitikken er nå i ferd med å slå inn med stor tyngde i det kinesiske samfunn. Antall unge i alderen 15-24 år tar snart til å synke, dvs. mennesker i den mest mobile og lærevillige alderen går ned. Det borger for en mindre dynamisk økonomi. På den annen side vil mindre tilgang på ung og mobil arbeidskraft bidra til å presse lønningene opp. Det er på tide i og med at lønnsnivået i Kina i mange år har vokst mindre hurtig enn produksjonen hvilket betyr at arbeidstakerne har fått en stadig mindre andel av kaka.

Ettersom lønninger i stor del går til privat forbruk, vil en økende lønnsandel føre til raskere vekst i innenlandsk konsum i Kina. Det blir mindre fokus på vekst i eksport og realinvesteringer når det private forbruket øker.

Kina blir gammelt før det blir rikt. Andelen kinesere over 65 år vil nær tredoble seg i løpet av de neste 30 årene. I økende grad må staten ta seg av de gamle, særlig i byene,

²³ Se Lampton (2008), side 252.

hvor liten familie gir mange ensomme og fattige gamle. Den kinesiske stat må også påregne økte utgifter til helse og skole. Dette er del av programmet for utviklingen av et harmonisk samfunn der menneskene settes først.

Kvaliteten i utdanningen blir særdeles viktig om Kina skal lykkes med fortsatt solid økonomisk vekst. Ambisjonene her er klare – Kina satser på kraftig oppgradering av hundre universiteter hvorav 36 er upekt til å skulle bli av verdensklasse innen rimelig tid.

Også i klimapolitikken har Kina ambisiøse målsetninger. For tiden arbeides det intenst med å utvikle ”grønn teknologi”. Når kineserne føler at de er kommet i tet her, vil de trolig være langt mer villige til å inngå forpliktende samarbeid internasjonalt. Med sikte på å tjene penger på salg til andre av egenutviklet teknologi.

Satsning på renere miljø mer generelt vil koste staten mye. Ingen land i verden har så mange byer med så dårlig luft. Ingen land i verden har så mange elver med så dårlig vann.²⁴ De offentlige inntektene må opp. Her starter Kina fra et godt utgangspunkt. Statsgjelden er lav og de offentlige budsjettene er i rimelig balanse. Dessuten er skattetrykket relativt beskjedent.

Den økonomiske fremgangen fører til et stadig mer pluralistisk samfunn. Det gir i sin tur mer sprikende interesser. Vil lederne av Det kinesiske kommunistpartiet etter hvert også se det på denne måten? I så fall, kan det tenkes at de for alvor tar til med arbeidet om innføring av et demokrati med kinesiske kjennetegn?

²⁴ Miljøutfordringene har også en klar politisk overtone. Når velstanden stiger, forlanger folk renere natur og bedre miljø. Om veksten har sin pris i det motsatte, aner vi konturene av en konflikt. For legitimiteten av regimet er det en grense for hvor mye forurensning Kina tåler. Men også for hvor lav økonomisk vekst som aksepteres.

Working Paper Series

- 5/08** **Steigum, Erling**
Befolkningsaldring, pensjonsreformer og realøkonomi
- 6/08** **Isachsen, Arne Jon**
Om finanskrisen i USA
- 7/08** **Isachsen, Arne Jon**
Kommer Amerika tilbake?
- 1/09** **Isachsen, Arne Jon and Ole C. Sand**
China's revival
- 2/09** **Isachsen, Arne Jon**
Finanskrisen – Den menneskelige faktor
- 3/09** **Chand, Sheetal K.**
The IMF, the credit crunch and Iceland: A new fiscal saga?
- 4/09** **Liikanen, Erkki**
Finland, EMU and the euro
- 5/09** **Isachsen, Arne Jon**
Kina viser muskler
- 6/09** **Isachsen, Arne Jon**
En dag med China Daily
- 7/09** **Isachsen, Arne Jon**
Scener fra en finanskrise
- 1/10** **Isachsen, Arne Jon**
Finanskrisen – Konsekvenser for USA
- 2/10** **Isachsen, Arne Jon**
Korrupsjon i Kina – Kommet for å bli?
- 3/10** **Isachsen, Arne Jon**
Om spekulasjon i valutamarkedet
- 4/10** **Steigum, Erling**
Norsk økonomi etter 1980 – fra krise til suksess
- 5/10** **Isachsen, Arne Jon**
Fortellinger om samfunnet
- 6/10** **Isachsen, Arne Jon**
Hva Kina vil

Norges Bank Watch Report Series

- No 1/2000** **Hamilton, Carl , Øystein Thøgersen, Marianne Andreassen og Harald Magnus Andreassen**
Norsk pengepolitikk, Norges Banks rolle og bankens gjennomføring av pengepolitikken i 1999 og første del av 2000
- No 2/2001** **Andreassen, Harald Magnus, Paul De Grauwe, Haakon Solheim and Øystein Thøgersen**
A review of inflation targeting, the Norwegian monetary regime and its institutional arrangements and Norges Bank's actual monetary policy and communication
- No 3/2002** **Svensson, Lars E. O., Kjetil Houg, Haakon O. Aa. Solheim and Erling Steigum**
An Independent Review of Monetary Policy and Institutions in Norway
- No 4/2003** **Ekeli, Thomas, Anne Kari Haug, Kjetil Houg and Erling Steigum**
An Independent Review of Monetary Policy in Norway.
- No 5/2004** **Bjørnland, Hilde C., Thomas Ekeli, Petra M. Geraats and Kai Leitemo**
An Independent Review of Monetary Policymaking in Norway.
- No 6/2005** **Dørum, Øystein, Steinar Holden and Arne Jon Isachsen**
An Independent Review of Monetary Policymaking in Norway.
- No 7/2006** **Dørum, Øystein and Steinar Holden**
An Independent Review of Monetary Policymaking in Norway.
- No 8/2007** **Goodfriend Marvin, Mork Knut Anton and Söderström Ulf**
An Independent Review of Monetary Policymaking in Norway.
- No 9/2008** **Juel Steinar, Molnar Krisztina and Røed Knut**
An Independent Review of Monetary Policymaking in Norway.
- No 10/2009** **Bergman Michael, Juel Steinar and Steigum Erling**
Monetary Policy and the Financial Turmoil.
- No 11/2010** **Bjørnland Hilde C., Clarida Richard, Holvik Elisabeth and Steigum Erling**
An Independent Evaluation of Monetary Policy in Norway.

CME

Centre for Monetary Economics, Norwegian School of Management BI

Office Manager: Siv Bjercke

Address: Nydalsveien 37, N-0484 Oslo, Norway

Phone +47 46 41 07 91. Fax +47 46 41 08 01.

E-mail: cme@bi.no <http://www.cme.no>